

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Volume: 3 Issue: 12 Summer 2010

UZAKTAKI YAZMALARIMIZ: İNGİLTERE ULUSAL KÜTÜPHANESİ'NE İLK KAYDEDİLMİŞ DIVANLAR VE MECMÛ'ALAR

OUR DISTANT MANUSCRIPTS: THE FIRST RECORDED DIVANS AND COLLECTIONS IN THE BRITISH LIBRARY

Yakup POYRAZ*

Özet

Bu çalışmanın konusu; İngiltere Ulusal Kütüphanesi'ndeki Türkçe yazmalarla ilgili olarak hazırlanan 1888 tarihli ilk katalogta yer alan, içinde 42 divan bulunan, 35 adet yazmanın tanıtımını yapmak ve dolayısıyla hem bu divan ve mecmû'alara hem de buradaki tüm yazmalara dikkati çekmektir. Dünyanın birçok kütüphanesinde binlerce Türkçe el yazması vardır. Bu yazmalar, milletimizin aziz hatırasıdır. Çünkü onlar paha biçilmez,engin kültürümüzün ürünleridir. Bugün İngiltere Ulusal Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan 2.000 el yazma eser, araştırmacıların ve bilim insanlarının ilgisini beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere Ulusal Kütüphanesi, El Yazması, Divan, Mecmû'a, Katalog.

Abstract

The topic of this study is introducing 35 manuscripts, included 42 divans, from the first catalogue of The Turkish Manuscripts in The British Museum Library, dated 1888. In order to introduce, we call attention to either these divans and collections or the whole manuscripts in The British Library. We have got thousands of Turkish manuscripts in abroad libraries. These are our honour because they are priceless treasure of our profound culture. Today 2,000 Turkish manuscripts in The British Library are waiting for researchers and scholars to research them.

Key Words: The British Library, Manuscript, Divan, Collection, Catalogue.

GİRİŞ

Bugün gerek yurt içinde gerekse yurt dışında on binlerce yazma eser; paha biçilmez kültürel, edebî ve tarihî mirasımızdır. Biz de bu çalışmamızda İngiltere Ulusal Kütüphanesi'nde bulunan; tıp, edebiyat, din vb. birçok konu üzerine yazılmış ve Osmanlı coğrafyasından toplanıp buraya getirilmiş 2.000 civarındaki yazmalarımıza dikkat çekmek amacıyla kimi edebî eserlerin tanıtımını yapmak istedik. Çünkü bu eserlere dışarıdan ulaşmak, eğer elinizde katalog numarası yoksa, çok zor olmaktadır. Ulaşmak istediğiniz yazmanın numarasını biliyorsanız internet üzerinden sipariş vermeniz ve CD kopyasını posta yoluyla almanız mümkün olmaktadır.¹

British Library daha önce British Museum (müze) bünyesinde hizmet vermekteydi. Resmi açılışı yapıldığı 1998 yılından bu yana, Londra merkezdeki yeni binasında (St. Pancras) "British Library" adıyla hizmet vermektedir. Ulusal Kütüphane kapsamında buraya bağlı olarak çalışan iki kütüphane daha vardır: Colindale ve Boston Spa. Kütüphanedeki ve internetteki bazı çalışmalarınız için üyelik gereklidir ve üyelik işlemleri kütüphaneye şahsen başvuru şeklinde yapılmaktadır.²

* Dr., MEB Londra Eğitim Müşavirliği, yakuppoyraz46@hotmail.com

¹ İnternet üzerinden CD tabanlı imaj siparişler için, <http://www.bl.uk/reshelp/atyourdesk/imaging/order/imageorder.html> ve <https://forms.bl.uk/imaging/index.aspx> adresleri ziyaret edilebilir.

² "The British Library" ve üyelik işlemleri hakkında daha geniş bilgi almak için <http://www.bl.uk/aboutus/quickinfo/loc/index.html> ve <http://www.bl.uk/> internet adreslerine bakılabilir.

19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasından –satın alma, hediye vb. yoluyla - elde edilen yazmalar ilk defa, 1888 yılında Türkçe Yazmalar Bölüm sorumlusu Charles Rieu tarafından toplu bir katalog halinde araştırmacıların ilgisine sunulmuştu (Rieu, 1888). Daha sonra 1958’de Meredith-Owens, G.,M. tarafından daktilo edilmek suretiyle bir el listesi hazırlanmış; en son olarak da Waley M. I. (trs.) tarafından hazırlanan küçük boyutta bir el listesi Kütüphane raflarında yerini almıştır.³ Özellikle son iki çalışma, sadece eser adı listesi şeklindedir, ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkün olmamaktadır. Ayrıca kayıtlar üzerinde el yazısıyla yapılmış düzeltmeler vardır.

Rieu’nun hazırladığı 1888 tarihli katalogda Arap harfli Türkçe el yazma sayısı 483’tür. Bunların 444’ü Batı (Osmanlı) Türkçesi’ne ait, 39 adedi de Doğu (Çağatay) Türkçesi’ne aittir. Günay Kut, 1971’te yazdığı bir makalede (1971 :209) kütüphaneye daha sonra 771 adet yazma daha satın alındığını söylemektedir. Bugün ise The British Library resmi internet sitesinde (www.bl.uk) bu sayının 2.000 civarında olduğu ve kütüphanenin yüksek akademik önemde öğeler başta olmak üzere Türkçe el yazmalarını satın almaya devam ettiği belirtilmektedir.

The British Library’deki Türkçe yazmalar konusunda maalesef bugüne kadar çok fazla çalışma yapılmamıştır. Biz de, tozlu raflardaki yazmaların bir tarafından tutumak gayretiyle ilk katalogta yer alan Osmanlı Türkçesi’ne ait (Azerî sahası dahil) 35 adet el yazmasında bulunan 42 divanı, irili ufaklı 10 kadar mesneviyi ve çeşitli şiirleri bu makalede tanıtmaya çalışacağız. Yazmalar arasında sadece divanlar olduğu gibi divan-mesnevi karışık olanlar ve mecmû’a şeklinde olanları da vardır.

Yazma Divanlar

Çalışmamıza konu olan yazma divanları üç başlık altında toplayacağız. Yazmaları ifade eden alt madde başlıklarında yer alan bilgiler ise sırasıyla: katalog numarası, eser adı, yazar adıdır.

1. Sadece Divan Olanlar

Add. 7929, Divan-ı Necatî, Necatî

Yazma, 149 varak ve 21x12,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Açık-seçik bir ta’lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Eser, Necatî’nin manzum-mensur karışık önsözüyle başlar. Şairin asıl adı İsa’dır. Sultan II. Beyazıt’ın himayesine mazhar olan şair, gazel sahasının önemli şairlerinden biri olarak sayılır. Hayatının son döneminde İstanbul’da yaşamış ve burada vefat etmiştir. Kendisi hakkında düşülen tarihlerden ölümünün H. 914’te olduğu anlaşılr (Kınalızâde, trs.: vr.277; Latîfî, trs.: vr.89).

Divan, kasidelerle başlar. Kasideler daha çok Sultan II. Bayezid ve oğulları Abdullah ve Mahmud şehzadeler adına yazılmıştır. Gazeller alfabetik sırayla dizilmiştir. Ayrıca eserde Farsça gazel, kıt’a ve rubailer de vardır.

Başlangıç:

Şu söz kim ola mişâl-i kelâm-ı ehl-i kemâl
Selâsetinde hacı ola selsebîl-i zülâl

Or. 1152, Divan-ı Mesihî, Mesihî

Yazma, 84 varak ve 21x12 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6,5 cm. ve sayfalar 17 satırdan oluşmaktadır. Nefis bir ta’lik hattıyla yazılmış olup sayfa kenarları altın yıldız çizgileriyle çerçevesizdir. Deri cildi damgalı ve altın yaldızlıdır. Yazmanın 16. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Priştinalı olan şair, Vezir Ali Paşa’nın himayesine girmiş, gazel sahasında güzel şiirler yazmıştır. Hicri 918’de vefat etmiştir (Kınalızâde, trs.: vr.256; Latîfî, trs.: vr.85).

Mesihî Divanı, kaside ve kıt’alarla başlar. Kasideleri daha çok Sultan II. Bayezid ve oğlu Sultan Selim; büyük paşalar ve vezirler (Nişancı Paşa, Cafer Çelebi, Tacî Beyzâde) adına yazılmıştır. Gazeller

³ Türkçe yazmalar için: <http://www.bl.uk/reshelp/findhelplang/turkish/turkishcatalogues/turkishcatalogues.html>

geçmeden önce Şehrengiz adıyla kısa bir mesnevi görürüz (vr.24a). Gazeller alfabetik sırayla dizilmiştir. Ayrıca eserde az da olsa rubailer ve müfredler de vardır.

Başlangıç:

Yâ men e' tâ li-benî Âdem aklâm u žekâ
Tâle şevkî-i beñ fi-küllî ğadât ü mesâ

Arundel Or. 18, Divan-ı Mesihî, Mesihî

Mesihî Divanı'nın bir başka nüshası olan yazma, 76 varak ve 16x11 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7,5 cm. ve sayfalar 13 satırdan oluşmaktadır. Düzgün ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yıldız çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: 20 Rebiülahir 938 (M.1531).

İki nüsha arasındaki en önemli fark, bu yazmada bazı kaside ve gazellerin olmaması ve olanların da tertibinin farklı olmasıdır. Bu yazmada Şehrengiz en baştadır. Ayrıca en sona eklenmiş (vr.75-76) Nişancı Cafer ve Zâtî adına yazılmış iki kaside vardır.

Or. 1148, Divan-ı Garâmî, Garâmî

Yazma, 169 varak ve 23x14,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 10 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Küçük harfli fakat düzgün, açık bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. İstinsah tarihi: 20 Zilhicce 972 (M.1565).

Eserde asıl adının Seyyid Muhammed bin Mustafa olduğunu söyleyen Garâmî, Kınalızade'ye göre Rumelili'dir. Kahire ve Rumeli kadılığı yapmıştır. Musiki ile de ilgilenen şair, seyyidliğinden dolayı hayatının son zamanlarında yeşil sarık sarmıştır. Ölüm tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, H. 974-994 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Kınalızâde, trs.: vr.207).

Gazeller alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Gazellerin sonunda şair, mensur olarak kısaca kendi hayat hikayesini anlatır (vr.153); daha sonra da şairlerden topladığı bir seçkiyi (mukatta ve kasideler) bu yazmaya ekler (vr.153-169).

İlk gazelin başlangıcı:

Nûn ile kalem didi tekaddüs ü te' âlâ
Tafşîli kamu eyledi ecme'l-lâh peydâ

Or. 1149, Divan-ı Rahîmî, Rahîmî

Yazma, 125 varak ve 22x14,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 9 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Zarif bir ta'lik hattıyla yazılmış olup sayfa kenarları kırmızı çizgilerle çerçevelenmiştir. Yazmanın 16. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Eserin önsözünde asıl adının Muhammed Rahimî olduğunu söyleyen Rahîmî, Kütahyalı'dır ve Selim'in şehzadeliliği döneminde, Kütahya valisi iken, onunla tanışır ve gözdesi olur. Daha sonra tahta geçen Sultan II. Selim'in çeşitli iltifatlarına mazhar olmuş ve alaybeyi rütbesi ile ödüllendirilmiştir (Ahdî, trs.: vr.15b). Kınalızâde ise şairin Muhammed Çelebi oğlu Abdurrahim adıyla bilindiğini ve babasının aslen Amasyalı olduğunu söyler (trs.: vr.117b).

Çoğu Sultan II. Selim'e yazılmış kasidelerle başlayan divan, kısa mesneviler, terci-i bendler, muhammeslerle devam eder. Gazeller, alfabetik sıraya göre dizilmiştir. En sonda kıt'alar ve müfredler vardır.

Başlangıç:

Şâhdan arz itdi ruhsârın çimen-ârâ-yı gül
Mu' cize izhâr ider gûyâ yed-i beyzâ-yı gül

Add. 7922, Divan-ı Bâkî, Bâkî

Yazma, 101 varak ve 28x18 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Zarif bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yıldız çizgilerle çerçevelenmiş, dış boşluk ise; hafifçe mavi ve kırmızıyla boyanmış, zarif ve uyumlu altın yıldızlı desenlerle süslenmiştir. Aralarda tam sayfa minyatürler vardır (vr.1, 2, 25, 30, 44, 77, 89). İstinsah tarihi: 1 Şaban 1046 (M.1636).

Divan Edebiyatı'nın en önemli şairlerinden biri olan Bâkî'ye ait olan bu divan, onlarca yazmadan biridir. Yazma 15 kaside ile başlar ve gazellerle devam eder. Gazeller alfabetik sıraya göre dizilmiştir. En sonda 3 muhammes, birkaç kıt'a ve müfredler vardır.

Başlangıç:

Minnet Cenâb-ı Hâkka demâdem hezâr bâr

Faşl-ı şitâ'da bâğ-ı cihân oldu nev-bahâr

Add. 25423, Divan-ı Bâkî, Bâkî

Yazma, 109 varak ve 21,5x11,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7,5 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Okunaklı bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yıldız çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: Rebiülahir 1004 (M.1595).

Divan-ı Bâkî'nin başka bir nüshasıdır.

Başlangıç:

Eyitti şehri şerif maqdem-i sultân-ı cihân

Reşk-i bâğ-ı irem ü gayret-i gülzâr-ı cinân

Add. 19447, Divan-ı Hâletî, Hâletî

Yazma, 65 varak ve 16,5x9,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6,5 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Harekeli, nesih hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Müstensih: Derviş Osman Bendegâh-ı Hazret-i Gülşenî

Azmizâde (Derviş) Hâletî olarak bilinen şairin adı Muhammed'dir. Kaynaklarda ölüm tarihi ile ilgili farklı bilgiler bulunur. Şair bir çok yerde İbrahim Gülşenî'ye övgüde bulunur.

Divan, dinî ve tasavvufî bir nitelik taşır. En başta kasideler, kısa mesneviler, terakib-i bendler ve muhammesler bulunur. Gazeller alfabetik sıraya göre dizilmiştir. En sonda birkaç kıt'a, rubai ve müfredler vardır.

Başlangıç:

Yâ İlâhî Zât-ı pâkûn hâkî çûn

Hem cemâlünle şifâtun hâkî çûn

Or. 2835, Divan-ı Yahyâ, Şeyhülislam Yahyâ Efendi

Yazma, 79 varak ve 19x11,4 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6,3 cm. ve sayfalar 17 satırdan oluşmaktadır. Küçük harfli fakat açık bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları gümüş renkli çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: 1 Şaban 1054 (M.1644).

Müftü Zekeriya Efendi'nin oğlu olan Ş. Yahya Efendi, IV. Murad döneminde babası gibi önemli görevlerde bulunmuş, şeyhülislamlık yapmış, 18 Zilkade 1053 tarihinde vefat etmiştir (Rieu, 1888: 194).

Divan'ın başında gazeller alfabetik sırayıdır. Vr. 61'den sonra Sultan Murad için bir terakib-i bend; ayrıca mukatta'lar, tarihler, müfredler, bir Sakiname (Add. 7925 ile aynı mesnevi), tahmisler vardır. Divan'da birçok gazelin Sultan Murad, birkaçının da I. Ahmed ve II.Osman adına yazıldığı anlaşılmaktadır.

Başlangıç:

Ey cemâlûnle Yeşrib ü Baṭḥâ
Reşk-i Firdevs ü Cennet-i Me'vâ

Add. 7924, Divan-ı Fehim, Fehim

Yazma, 54 varak ve 26,6x17,8 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu değişken olup sayfalar 23 satırdan oluşmaktadır. Ta'lik hattıyla, yer yer çapraz satırlarla, altın yaldız noktalar serpiştirilmiş kağıt üzerine yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiştir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Uncuzâde Mustafa Çelebi olarak bilinen Fehim, İstanbul'da doğmuş, Eyup Paşa ile birlikte gittiği Mısır'da bir müddet yaşamış, Sefâî'ye göre dönüşte vafat etmiştir (ö. H.1054). IV. Murad ve I. İbrahim zamanında yaşamış ve eserlerini vermiştir.

Divan'ın başında kasideler, kıt'alar ve tarihler vardır. Gazeller alfabetik sırayladır. Sonda ise üç Farsça gazel, ayrıca tarih ve rubailer yer alır.

Başlangıç:

Dün gîce çarḥa kim 'iṭâb itdüm
Ḥaşre dek vakf-ı ıztırâb itdüm

Add. 7919, Divan-ı Nâilî, Nâilî

Yazma, 31 varak ve 20,4x14 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 8,2 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Düzgün olmayan bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın konusu olan diğer bir yazmanın ilk kısmında yer alan (Add. 7930) Divan nüshasına göre çok eksik bir nüshadır. En başta birkaç kaside, daha sonra gazeller yer alır; ama diğer nüshadaki bir çok şiir bu yazmaya alınmamıştır.

Başlangıç:

Çîn nâzum cebîn-i küşâ-yı dilüm
Fitneyüm genc-i ihtifâ-yı dilüm

Or. 407, Divan-ı Nâbî, Nâbî

Yazma, 198 varak ve 23,5x14 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 8,2 cm. ve sayfalar 19 satırdan oluşmaktadır. Belirgin şikesteâmiz-ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiştir. Yazmanın 18. yüzyılın başlarında istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Kasidelerle başlayan Divan'da Sultan III. Ahmed ve II. Mustafa ve bazı paşalara medhiyeler yazılmıştır. Muhammes, tarih ve kısa mesnevilerin ardından alfabetik sıraya göre gazeller başlar (vr.70b). Divan, sebeb-i telifi anlatan bir rubai ile sona erer.

Başlangıç:

Te'âla'l-lâh zihî divân-ı tırâz şûret u ma' nâ
Ki cism-i lafzla rûḥ mâlî eylemiş peydâ

Add. 7920, Divan-ı Nâbî, Nâbî

Yazma, 115 varak ve 21x13,4 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 8,8 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Nesih hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları kırmızı çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: 22 Receb 1177 (M.1767).

Nâbî Divanı'nın başka bir nüshasıdır. Bir önceki nüsha (Or. 407) ile başlangıç beyti aynıdır. Yalnız bu nüshada kimi şiirler yoktur.

Or.1161, Divan-ı Nâbî, Nâbî

Yazma, 171 varak ve 19x11,4 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7,6 cm. ve sayfalar 13 satırdan oluşmaktadır. Açık nesih hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 18. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Nâbî Divanı'nın diğer bir nüshasıdır. Önceki iki nüsha ile aralarında birçok fark vardır. Bu nüshanın başlangıcı şöyledir:

Miftâh-ı ma' nâ-yı genc nazm-ı kerîm

Satr-ı bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Add. 7934, Külliyyât-ı Vahyî, Vahyî

Yazma, 161 varak ve 21x13,3 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 8,3 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Açık şikesteâmiz-ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: Sefer 1160 (M.1747).

İlk sayfaya yazılan ve sonradan eklendiği anlaşılan nota göre; Seyyid Muhammed Vahyî, Balata zaviyesi şeyhidir. Seyyid Hasan Nuri Efendi'nin oğlu olan Vahyî, H. 1070 Ramazanı'nda doğmuş ve Cemaziyelahir 1130'da vefat etmiştir. Kendisi de bir şair olan oğlu Feyzî, babasının aslında Divanı'nı yirmi yaşında tamamladığını; ancak hayatının son dönemine kadar şiir yazmaya devam ettiğinden bütün bu şiirlerin bu Külliyyat'ta toplandığını söyler.

Külliyyât'ın içeriği: Kutsal yolculuk (hac) ile ilgili rubailer, na't, İstanbul bahçelerini anlatan bahariye, çeşitli devlet büyüklerine medhiyeler (kaside), terakib-i bend ve şehrengiz; ardından alfabetik sırayla gazeller başlar (vr. 51a). Gazellerden sonra (vr. 55b) mukatta'lar, tarihler, yine alfabetik sırayla rubailer; Ş. Yahya Efendi, Nasûhî ve Avnî'nin şiirlerine tahmisler, muammalar, elgazlar yer alır. En sonda (vr. 136b) Davetnâme, Du'anâme, Tevbenâme adlı mesneviler ve (vr. 148a) Bağdat valisi Hasan Paşa'ya ve Küçük Müezzîn'e yazılmış iki mektup vardır.

Başlangıç:

Yâ Rab sühânüm riyâz-ı 'irfân olsun

Her ḥarfî nazîre-i Gülistân olsun

Add. 7928, Külliyyât-ı Sâbit, Sâbit

Yazma, 120 varak ve 21,5x12 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7,3 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Düzgün-tertipli bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Bosnalı Alaaddin Sâbit (ö. H.1124), ulema sınıfından olup Bosna, Konya ve Diyarbakır'da kadılık yapmıştır. Sabit, Nâbî tarzının etkisinde kalmış olmakla birlikte, kendine özgü bir üslûba sahiptir. Atasözü, halk tabiri, günlük konuşma dili öğelerini şiir dilinde sık kullanmaya olan merakıyla dikkat çeker. Gazelleri, kasideleri, manzum tarihleri, özellikle de ramazaniye ve mi'racyeleriyle ilgi ve beğeni görmesine rağmen Sabit, daha çok mesnevilerinde başarılı olmuştur. Mesnevilerinde Nev'îzâde Atâyî'nin etkisi görülür (Mengi, 2002:102)

Külliyât'ın içindekiler sırasıyla: Hz. Muhammed'e medhiye (kaside), Söz Ebesi (Derenâme) adlı hikaye (mesnevi), Berbernâme adlı mesnevi, Şeyhülislam Feyzullah için terci-i bend, miraciye, alfabetik sırayla gazeller (vr. 43b), tarihler, rubailer, matla'lar, muhammesler ve son olarak Edhemnâme (İbrahim Edhem) adlı mesnevi vardır.

Başlangıç:

Ḥōṣâ ferḥûnde aḥter leyle-i mümtâz u müsteṣnâ

Ki 'üvân-ı berât ḳadridür ser-sûre-i İsrâ

Or. 1160, Divan-ı Sâbit, Sâbit

Yazma, 99 varak ve 19,6x14 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 10 cm. ve sayfalar 19 satırdan oluşmaktadır. Şık ve düzgün olmayan bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 18. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Sâbit Divanı'nın ikinci bir nüshası olan yazmada bir öncekinden farklı olarak mesneviler çok az yer almıştır. Eserin başlangıç beyti, diğer yazmayla (Add.7928) aynıdır.

Or. 2836, Divan-ı Nedim, Nedim

Yazma, 119 varak ve 20,3x14,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 8,2 cm. ve sayfalar 17 satırdan oluşmaktadır. Düzgün olmayan bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. İstinsah tarihi: 13 Receb 1170 (M.1757).

III. Ahmed dönemi şairlerinden ve asıl adı Ahmed b. Muhammed olan Nedim, kendi zamanında şimdiki gibi tanınmamış veya tutulmamış olmasına rağmen bugün çok bilinen bir şairdir. Örneğin “şairlerin reisi” ünvanı Sultan Ahmed tarafından kendisine değil, bugün daha az bilinen Osmanzâde Tâib'e verilmiştir. Bugün Nedim, en çok, Lale Devri İstanbul'unu anlatan tasvirleri, şûh-edâ gazelleri ve yerleşme çabalarıyla tanınır. Şairin Divanı'ndan başka bilinen tek eseri, Münecimbaşı Tarihi çevirisidir. Lâle devrinin sonu, şairin de sonu olur (ö. 1730) (Mengi, 2002: 181).

Divanı'nın içeriği: Sultan Ahmed, Şehit Ali Paşa, İbrahim Paşa (Damat) ve Mustafa Paşa (Kaptanıderya) için yazılan medhiyeler; hammamiyeler ve tarihler den sonra klasik alfabetik sırayla gazeller başlar (vr. 74b), İlk gazeli “âşinâ” redifli gazelidir. Eser,kıt'alar, murabba'lar ve müfredlerle devam eder. En sonda çok az sayıda Arapça ve Farsça beyitler yer alır.

Başlangıç:

Başlayub cûşişe ṭab' umda mezâyâ-yı sühân

Mevc-ḥîz oldu yine lücce-i deryâ-yı Aden

Or. 1153, Divan-ı Haşmet, Haşmet Efendi

Yazma, 182 varak ve 20,3x12,8 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 9 cm. olup sayfalar 17 veya 15 satırdan oluşmaktadır. Düzgün olmayan bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çizgilerle çerçevelemişdir. Yazmanın iki yerinde iki farklı istinsah tarihi vardır: Zilhicce 1197 (M.1781) (vr.126b) ve Sefer 1198 (M.1783) (vr.180a).

Eser, divan formatında yazılmış olmasına rağmen kimi yerlerde mensur bölümler görülür. Eserin başlığı, “Divan-ı Sîhr-Üvân Mu'cize-gûy-i Zamân Hazret-i Haşmet Efendi Sellemallahu Te'âlâ” şeklindedir ve Bursalı Seyyid Muhammed Said İmamzâde tarafından yazılmış mensur bir önsözle başlar.

Başlangıç:

“Aḥmed ḥamdâ bi-nazzâmü'l-keîlâm lil-melikü'l-mülki Rabbi'l-enâm...”

Divan'da, tevhid, na't, tarih, Sultan III. Mustafa ve Sultan I. Mahmud, Sadrazam Ragıp Paşa, Abdullah Paşa, Hekimbaşızâde Ali Paşa ve diğer devlet büyükleri hakkında yazılan medhiyelerin

ardından tarihler, müseddesler, muhammesler gelir. Varak 50b'den itibaren alfabetik sırayla gazeller başlar. İlk gazelin ilk mısra'ı şöyle başlar:

“Hâk-pây-i Hâzret-i fahr-i cihânum Hâşmetâ”

Gazellerden sonra elgaz ve muammâ'lar, mukatta'lar, İntisab'ul Mülûk adlı şairin bir rüyasının anlatıldığı kısa mensure (vr.111b), Şeyhülislam Velüyyüdin Efendi için yazılmış bir kaside, Kırk Hadis yer alır. En sonda ise (vr. 137a-180) “Risale-i Senedü's- Şuârâ” adıyla, diğer divan şairlerin değerlendirildiği mensur bir bölüm vardır. Bu bölümün Sadrazam Ragıp Paşa'ya sunulduğu anlaşılmaktadır.

Add. 23985, Divan-ı Gâlib, Şeyh Gâlib

Yazma, 174 varak ve 21x14,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 9 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Nesih hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiştir. Yazmanın 19. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Galata Mevlevihanesi şeyhi olan Galib (H.1171-1213)'in asıl adı, Muhammed Esad'dır ve Mustafa Reşit'in oğludur. III. Selim'in gözdesi olan şair, Sebk-i Hindî üslubuyla yazdığı dini nitelikli şiirleriyle dikkat çekmiştir.

Birçoğu Sultan Selim'e yazılan medhiyelerden oluşan kasidelerinden sonra tarihler, terci-i bendler, tahmisler, kısa (yer yer mensur kısımları olan) mesnevilerle devam eder. Gazeller kısmı (vr. 75b-151b) klasik sırayla oluşturulmuştur. İlk gazel, “-dur bana” redifli gazeldir. Gazellerden sonra ikinci defa tarihler daha sonra mukatta'lar, rubailer, ve müfredler yer alır.

Başlangıç:

Mihr u meh kim ' âlemi pür-nûr ider her rûz u şeb

Encüm ü şebnemle hûş tesbîh iderler rûz u şeb

Add. 7935, <Medhiyeler>, Nef'î

Yazma, 138 varak ve 20,3x11,4 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6,3 cm. ve sayfalar 23 satırdan oluşmaktadır. Ta'lik hattıyla, yer yer çapraz satırlarla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Eser, Nef'î'nin Divanı'ndan alınmış medhiye türündeki kaside ve kıt'alarının biraraya getirildiği bir seçkidir.

Başlangıç:

Menem ki müşâf-ı endîşe-i haşb-i hâl-i menest

Ser-şahîfe-i evvel-i âyet-i kemâl-i menest

Or. 3380, Divan-ı Hatâ'î, Hatâ'î (Şah İsmail Safevî)

Yazma, 83 varak ve 24x16 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 12 satırdan oluşmaktadır. Zarif bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelidir. Hafif kırmızıyla boyanmış, altın yaldız noktalar serpiştirilmiş özel süslü kağıt kullanılmıştır. Cilt, süslü damgalı deri cilttir. Yazmanın 16. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Şah İsmail Safevî, Safevî Devleti'nin kurucusudur, H.892 doğmuş, H.907 yılında 38 gibi genç bir yaşta vefat etmiştir. Aslen Afşar Türk boylarından olan Şah İsmail, şiirde Hatâî mahlasını kullanmış ve arkasında Türkçe ve Farsça iki divan bırakmıştır (Rieu, 1888: 206).

Türkçe Divan'ın bir nüshası olan bu yazmada ilk olarak “Nasihatnâme” adıyla 168 beyitlik bir mesnevi vardır. Yeniden bir başlıkla ikinci bölüm açılmış (vr. 10b) ve bu bölümde alfabetik sırayla gazeller dizilmiştir.

Başlangıç:

Sığın fażl-ı Hakkâ ey tâlib-i râh

Ki dost ‘aşkın özünge eyle hem-râh

Add. 7927, Divan-ı Kavsi, Kavsi

Yazma, 119 varak ve 20,3x14 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 9,8 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Düzgün olmayan şikesteâmiz hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 18. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı tezkire yazarlarınca pek bilinmeyen Kavsi, kendinin Tebrizli olduğunu söyler (vr.38b). Şiirleri Azerî sahasında sayılsa da, Şîî itikadından dolayı Fuzulî’den hemen ayrılır (vr. 20a, 35a, 36a, vb.).

Yazmanın başından ve sonundan çok eksik yapraklar olduğu anlaşılmaktadır. Gazeller sıralı olmasına rağmen “ra” harfinden başlar. İlk gazelin başlangıcı:

Eyle kim dermân seningdür derd-i bî-dermân seningdür

Her ne itsen pâdişâhum eyle kim fermân seningdür

Or. 406, Divan-ı Fuzûlî, Fuzûlî

Yazma, 103 varak ve 22,8x13,3 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Düzgün ta’lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelemiştir. Yazmanın 16. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Divan Edebiyatı’nın ıstırap ve aşk şairi olarak tanınan Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nın bir nüshası olan bu yazma, mensur bir önsözle başlar. Yazmada kaside yoktur. Şiirler ilk olarak gazelle başlar (vr. 3b). Gazeller klasik usulle, alfabetik sırayla dizilmiştir. Gazellerden sonra bir muhammes, bir müseddes ve yine alfabetik sırayla düzenlenmiş murabba’lar, kıt’alar ve rubailer yer alır. Kimi sayfa kenarlarında sonradan eklendiği anlaşılan parçalar vardır.

Başlangıç:

Qad enâre’l-‘aşkı lil-‘uşşâkı minhâci’l hüdâ

Sâlik-i râh-ı hâkîkat ‘aşka eyler iktidâ

Add. 7916, Divan-ı Fuzûlî, Fuzûlî

Yazma, 104 varak ve 14,5x10 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 12 satırdan oluşmaktadır. Düzgün olmayan ta’lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. İstinsah tarihi: Rebiülevvel 1066 (M.1655).

Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nın bir diğer nüshasıdır. En baştaki mensur önsöz ve birkaç gazel yoktur. Gazeller yine alfabetik sırayladır ve gazellerden sonra terci-i bendler, müseddesler, kıt’alar ve rubailer yine alfabetik sırayla düzenlenmiştir. Başta eksik varaklar olduğundan, başlangıçtaki ilk beyit diğer nüshanın (Or. 406) yedinci gazelinin üçüncü beytidir. Ayrıca bu yazmanın son dört yaprağında Tâlip, Urî ve Hâfız’a ait Farsça bazı beyitler vardır.

Add. 7917, < 2 divan bir arada> ; Fuzûlî, Usûlî

Yazma, 177 varak ve 30,4x19,7 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 12,7 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Büyük harfli açık nesih hattıyla ve harekeli yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 16. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

I. (vr. 3-105) Divan-ı Fuzûlî: Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nın başka bir nüshasıdır. En baştaki mensur önsöz bu yazmada da vardır. Gazeller yine aynı sırayladır, dolayısıyla başlangıç gazeli aynıdır.

Or. 406 nüshasıyla hemen hemen aynı tertiptedir. Fazladan bu nüshada (vr. 93a) “Sakiname” adıyla bir terci-i bend vardır.

II. (vr. 106-177) Divan-ı Usûlî: Daha önce tanıttığımız Or. 1151 yazmasında da bir nüshası bulunan Usûlî Divanı’nın diğer bir nüshasıdır. Bunun sonunda da üç gazel vardır. Mesnevinin başlangıç gazeli aynıdır (bkz. Or.1151).

Or. 1156, < 2 divan bir arada> ; Riyâzî, Kâfzâde Faizî

İki şairin divanının biraraya getirildiği bu yazma, 74 varak ve 11,4x12 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6 cm. ve sayfalar 23 satırdan oluşmaktadır. Küçük harfli ve düzgün olmayan şikesteâmiz hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

I. (vr. 1-38) Divan-ı Riyâzî: Riyâzî (ö. H.1054) Divanı’nın bir nüshasıdır. Eser birçoğu Sultan IV. Murad’a sunulmuş kasidelerle başlar. Gazeller alfabetik sırayla dizilmiştir. Sonda rubailer, matla’lar ve müfredler vardır.

Gazeller bölümünün (vr.8b) başlangıcı:

Sâlik-i ‘aşkâm çıkan râh-ı cünûndur baña

Senüñ cefâ-yı felek râh-nümûndur baña

II. (vr. 39-74) Divan-ı Fâizî: Bu kısım Kâfzâde Fâizî (ö. H.1031) Divanı’nın bir nüshasını içerir. İmam Ali, Hasan ve Hüseyin, II. Osman, I. Ahmed, Şeyhülislam Yahya Efendi, Sadrazam Ali Paşa, Dilaver Paşa için yazılan kasidelerin ardından alfabetik sırayla gazelleri görürüz.

Gazellerin başlangıcı (vr. 56b):

‘Aşk tûfân-ı belâdur sûd-mend olmaz saña

Eyleseñ ey kûh-ken biñ kerre kûhe ilticâ

Add. 7933, < 3 divan bir arada> ; Nedim, Tıflî, Rızâî

Üç farklı şairin kısa divanlarının bir araya getirildiği yazma, 93 varak ve 22,8x13,3 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 8,3 cm. ve sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Açık şikesteâmiz hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldız çizgilerle çerçevelenmiştir. Receb 1107 (M.1696) tarihinde İstanbul’da istinsah edilmiştir. Müstensih: Derviş İbrahim Vahdî

I. (vr. 1-15) Divan-ı Nedim: IV. Mehmed (H. 1060-1080) dönemi şairlerinden ve asıl adı Muhammed olan Nedim, kendi zamanında tanınmış olmasına rağmen, bir asır sonra gelen Lale Devri şairi (daha fazla bilgi için bkz. Or. 2836) Nedim (Ahmed) ile karıştırılmıştır. Onun için şaire daha sonra Nedim-i Kadîm denmiştir. Eseri kısa olduğundan divançe niteliğindedir.

Divançe’nini içeriği: Şeyhülislamılar Husamzâde Abdurrahman, Bülevî Mustafa, Behâî Muhammed, Minkârîzâde Yahyâ, Sun’izâde Seyyid Muhammed Efendi’ler için yazılan medhiyeler; kasideler ve daha sonra alfabetik sırayla gazeller vardır. En sonda ise rubailer, müfredler ve muammalar yer alır. Muhammed Nedim tarafından yazılmış üç kısa mektup, Divançe’nin sonuna eklenmiştir. Ayrıca vr.17b-18a’da Atâî’ye ait müfredleri görürüz.

Başlangıç:

Helâk itdün fîğân ey rûze ol hûşîd-i tâbânı

Gerekmez baña ‘îdün itme tek âzerde cânânı

II. (vr. 18b-53) Divan-ı Tıflî: Ası adı Ahmed Çelebi olan Tıflî (ö. H.1074), İstanbullu’dur ve IV. Murad’ın gözdesi bir şairdir. Divan’da gazeller alfabetik sırayladır. Sonda ise birkaç kıt’a ve tarih vardır.

Başlangıç:

Kaçub gamdan diyâr-ı derd sergerdânıyuz cânâ

Anuñçün her gîce bir tekyenüñ mihmânıyuz cânâ

III. (vr. 54-98) Divan-ı Rızâî: Ali b. Muhammed Rızâî (ö. H.1039), Şeyhülislam Yahya Efendi'nin kızkardeşinin oğludur. Kahire kadılığı yapan ve Bulak'da yaşayan şair, şiddetli bir göz hastalığı yakalanıp üç ay gibi kısa bir süre sonra vefat etmiştir (Rieu, 1888: 199).

Başlangıç:

Bilmez tarîk-ı 'aşkda mestâne âşinâ

Olmaz harîf 'aqlıyla dîvâne âşinâ

Add. 7930, < 4 divan bir arada> ; Nâîlî, Vecdî, Sabrî, Nazirî Tusî

Yazma, 221 varak ve 22,8x12 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 17 satırdan oluşmaktadır. Açık ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiştir. Yazmanın 17. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Dört şairin divanının bir araya getirildiği bir mecmu'adır.

I. (vr. 1-118) Divan-ı Nâîlî: Yenizâde Mustafa Efendi olarak bilinen Nâîlî (ö. H.1077), İstanbullu'dur, sarayda divan katipliği yapmıştır.

Divan'da kasideler ve -kardeşinin ölümü üzerine yazılmış- bir terci-i bendden sonra alfabetik sırayla gazeller başlar (vr. 41b). En sonda yine terci-i bend ve terki-i bendler vardır.

Başlangıç:

Nutq-ı âferîn ki tab' ıma feyz-i mekâl ider

İlhâm-ı na' t mefhar-ı aşhâb u âl ider

II. (vr. 119-136) Divan-ı Vecdî: Asıl adı Abdulbâkî olan Vecdî (ö. H.1071), İstanbullu'dur ve sarayda divan katipliği yapmıştır. Sultan İbrahim'in emriyle katledildiği söylenir (Rieu, 1888: 197).

Divan alfabetik sırayla dizilmiş gazellerden ve birkaç kıt'a ve müfredlerden oluşur.

Başlangıç:

Ġam-ı zülfüñle âhumdan kâvle dūd-ı derûn peydâ

Olur destâr-ı 'aşka sünbül-i bâğ-ı cünûn peydâ

III. (vr. 137-179) Divan-ı Sabrî: Araştırmamızın konusu olan diğer bir yazmada (Or. 1155) da Divanı'nın nüshası bulunan Divan-ı Sabrî'nin başka bir nüshadır.

Başlangıç:

Geçdi kılıcdan fiten-i rûzgâr

Seyf-i yed-i ilâhî olub âşkâr

IV. (vr. 180-221) Divan-ı Tûsî: İranlı Nazîrî Tusî'nin Farsça Divanı'dır.

2. Sadece Divan ve Mesnevi Olanlar

Or. 1154, Divan-ı İshak & Gencine-i Râz; İshak Çelebi, Yahya Bey

Yazma, 136 varak ve 21x12,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7,5 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Küçük karakterli kırma hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. İstinsah tarihi: Rebiülahir 980 (M.1572).

İki farklı şairin divan ve diğer şiirlerinin biraraya getirildiği bir yazmadır.

I. (vr. 1b-59a) Bu kısımda İshak Çelebi'nin Divanı vardır. Divan 4 kasiden sonra alfabetik bir sıra içerisinde gazellerle devam eder. Gazellerden sonra Divan'a sonradan eklendiği anlaşılan mersiye

türü bir kaside vardır. Üsküplü bir ailenin çocuğu olan şair, kendini iyi yetiştirmiştir. Üsküp ve Bursa’da, son olarak da İstanbul’da müderrislik yapmış, daha sonra Şam kadılığına tayin edilmiş ve burada vefat etmiştir. Ölüm tarihi; Kınalızade’de (vr.46) H. 949, Zeylû’ş-Şakâik’te (vr.167) ise H.943 olarak verilmiştir.

Divan’da dört kasideden sonra gazeller alfabetik sıraya göre dizilmiştir. İlk kaside “tâvus” redifli kasidedir. İlk gazelin başlangıcı ise şöyledir:

Cânını terk itmeyen cânâne olmaz âşinâ

Yanmayınca şem‘le pervâne olmaz âşinâ

II. (vr. 59b-136) Yahya Bey’in Gencine-i Râz isimli mesnevisinin olduğu bölümdür. Bu mesnevi Hamse-i Yahyâ (Or. 1147) yazmasında da mevcuttur.

Add. 19445, Divan-ı Fuzûlî & Beng ü Bâde, Fuzûlî

Yazma, 124 varak ve 20,3x12 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 7 cm. ve sayfalar 12 satırdan oluşmaktadır. Düzgün ta’lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiş ve altın yaldızla süslenmiştir. İstinsah tarihi: 1 Cemaziyelahir 1041 (M.1631).

I. (vr. 1-105) Divan-ı Fuzûlî: Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nın başka bir nüshasıdır. En baştaki mensur önsöz yoktur. Gazeller yine alfabetik sırayladır ve sonda iki terci-i bend, üç muhammes ve bir de müseddes vardır. Başlangıç gazeli diğer nüsha (Or. 406) ile aynıdır.

II. (vr. 105b-123a) Beng ü Bâde: Bu mesnevide Fuzuli, uyuşturucu esrar (beng) ile şarap (bade) arasındaki çekişmeyi anlatır. Güya bu ikisi rekabet halindedirler.

Başlangıç:

Mây viren bezm-i kâinâta nesak

Bırağan câm-ı ‘aşka neş’e-i hâk

Or. 3290, Divan-ı Sırrî & Hayrinâme & Divan- Hevât; Sırrî, Nâbî, Hevât

Yazma, 111 varak ve 21,5x12,7 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6,5 cm. ve sayfalar 25 satırdan oluşmaktadır. Küçük harfli ve düzgün olmayan bir el yazısıyla yazılmış olup, sayfalar iki kolona ayrılmış ve kolonlar altın yaldızlı çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: 29 Cemaziyelahir 1133 (M.1565).

I. (vr. 4-55) Divan-ı Sırrî: Sırrî İbrahim Efendi (ö. H.1110), IV. Mehmed döneminde yaşamış, kasidelerinin bir kısmını Sultan IV. Mehmed, Sadrazam Köprülüzâde Ahmad Paşa ve Kara Mustafa Paşa adına kaleme almıştır.

Uzun bir kaside bölümünden sonra alfabetik sırayla gazellere başlanır (vr.25b). En sonda birkaç kıt’a, müfred ve “Halil” adıyla bir sipahi hikayesi (mesnevi) yer alır.

Başlangıç:

Sâkî yeter ki meclise dil sür kirân gelür

Bir neş’e vir ki pîr-vârân nev-civân gelür

II. (vr. 1-15) Hayrinâme: Nâbî’ye ait Hayriname (Hayriye) mesnevisinin ikinci bir nüshasıdır. Çalışmamızda konu ile ilgili ayrıntı verilmiştir. (diğer nüsha için bkz. Add. 5985)

I. (vr. 1-15) Divan-ı Hevât: Bursalı olan Hevât, Bursa’da vaizlik yapmış, Bostan ve Gülistan üzerine şerhler yazmıştır. Ölümü, H.1017’dir (Kınalızâde, trs.: vr.364b). Divanı, büyük ölçüde alfabetik sıralı gazellerden oluşur. Sonda az sayıda muhammes, rubai ve kıt’a vardır.

Başlangıç:

Hîç boza keyf virmedi ey nâzenîn saña

Çespândur ‘aceb ‘ırak dâr-ı Çîn saña

3. İçinde Divanla Birlikte Muhtelif Şiirler de Olanlar (Mecmû’a)

Or. 1155, <mecmû’a> ; Azmizâde Hâletî, Riyâzî, Kâfzâde Fâizî, Sabûhî Dede, Seyyid Sabrî Çelebi, Kara Çelebizâde Abdulaziz

Bir mecmû’a hüviyeti taşıyan yazma, 181 varak ve 19,5x11,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 5,5 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Ufacık ve düzgün olmayan bir ta’lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. 22 Şaban 1088 (M.1595) tarihinde İstanbul’da istinsah edilmiştir. Müstensih: Ebubekir bin Ahmed Şâkir.

Altı farklı şairin divan ve başka şiirlerinin biraraya getirildiği bir mecmû’adır. Şairlerin hemen hepsi 17. yüzyıl şairleridir. Yazmanın en başında bir fihrist, sonda boş yapraklar vardır.

I. (vr. 8-42) Azmizâde Hâletî Efendi’nin rubailerinin alfabetik sırayla toplandığı bölümdür.

Başlangıç:

Cânsûz olıcağ muhabbet-i Žât-ı Hudâ

Tûr-ı dili nûr-ı ‘aşk ider nâ-peydâ

II. (vr. 43-64) Bu kısımda tezkire yazarı (Muhammed b. Mustafa Asım) Riyâzî Efendi’ye ait bir Sakiname (mesnevi) vardır.

Başlangıç:

Ĥamd ol EĤad-i Ĥadîm-i pâke

Feyz-i keremi şû virdi tâke

III. (vr. 65-92) Bu kısımda tezkire yazarı (Abdulhay b. Feyzullah) Kâfzâde Fâizî (ö. H.1031)’ye ait Leylâ vü Mecnûn mesnevisi ve sonunda kısa (160 beyit) bir Sakiname vardır.

Başlangıç:

Ey kevkebe baĤş-ı Ĥusrev-i ‘aşk

Dil mülkün iden Ĥalem-rev-i ‘aşk

IV. (vr. 93-96) Bu kısımda Mevlevî şeyhi Sabûhî Dede’ye ait bir Sakiname (mesnevi) vardır.

Başlangıç:

Ĥamd aña ki itdi şun‘-ı pâki

Mest-i mey cân bû tîre Ĥâki

V. (vr. 97-133) “İlmizâde” diye bilinen Seyyid Muhammed Sabri Çelebi (ö. H.1055) çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. Bu kısımda şairin Divanı yer alır (diğer nüsha için bkz. Add.7930). Baştaki kasideler Sultan IV. Murad, Muhammed Giray Han, çeşitli din ve devlet büyüklerine yazılmıştır. Gazeller alfabetik sırayladır. En sonda mukattalar, tarihler ve müfredler vardır.

Başlangıç:

Te‘âla’l-lâh zihî raĤş-ı şabâ seyr-i Süleymânı

Ki aña subĤ-ı nuşretdür şabâĤe’l-Ĥayr pîşânı

VI. (vr. 134-178) Bu kısımda Kara Çelebizâde’ye ait Gülşen-i Niyâz adlı bir mesnevi vardır. Asıl adı Abdulaziz b. Husameddin olan şair Sultan V. Murad tarafından Kıbrıs’a sürgün edilmiştir. Bu sürgünü mesnevi tarzında anlatan şairin ciddi nedameti ve Sultan’dan özür dilemesi üzerine affedilir ve tekrar kazasker ve müftülükle ödüllendirilir. Şair H. 1068 yılında vefat eder.

Başlangıç:

Bi-ismi min alem-i benî Âdem

Âlet-i feyz-i dâniş oldu kalem

Add. 11525, <mecmû'a> ; Ş. Yahyâ

Yazma, 110 varak ve 23,5x16,5 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 9,8 cm. ve sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır. Açık ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları çerçevesizdir. Yazmanın 18. yüzyılda istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

I. (vr. 1-60) “Gazeliyât” adı verilen bu bölüm, bir şiir antolojisi veya şairlerden şiir seçkisi niteliğindedir. Daha çok şairlerin kısa şiirleri (gazel, tahmis, müseddes) seçilmiştir. Şairler genelde o dönemde (I. Süleyman- IV. Murad) yaşamış şairlerdir. Bu bölümde 99 divan şairinin adını görürüz. İçlerinde sultan şairler de vardır. Şairler alfabetik sırayla dizilmemiştir.

İlk şiir, Kabulî'nin bir gazelidir:

Kimiñ ta' limine düşdük 'aceb ey gonce-mazhar

Cefâ fennini kılduk nâ-resîde tıfl iken ezber

II. (vr. 61-102) Divan-ı Yahyâ: Daha önce tanıttığımız Or. 2835 yazmasında da bir nüshası bulunan Şeyhülislam Yahya Efendi'nin Divanı'nın diğer bir nüshasıdır. Diğer nüshada ikinci sırada olan gazel burada ilk sıradadır ve gazeller alfabetik sırayla sıralanmıştır.

Başlangıç:

Bir dilde ki 'aşkıñ odı ola peydâ

Hâşâ ki seviyy yanmaya hâşâk-âsâ

III. (vr. 103-110) “Ebyât-ı Mütferrika” adı verilen bu bölümde şairlerin meşhur olmuş en önemli beyitleri toplanmıştır.

Or. 1151, <mecmû'a> ; Usûlî, Garibî

Yazma, 78 varak ve 19,5x12 cm. boyutlarındadır. Satır uzunluğu 6,5 cm. ve sayfalar 17 satırdan oluşmaktadır. Küçük harfli ve düzgün olmayan bir ta'lik hattıyla yazılmış olup, sayfa kenarları kırmızı çizgilerle çerçevelenmiştir. İstinsah tarihi: Rebiülevvel 973 (M.1565).

İki farklı şairin divan ve başka şiirlerinin biraraya getirildiği bir yazmadır.

I. (vr. 1b-8a) En başta manzum bir şekilde Hz. Peygamber'e ait 69 adet hadis-i şerif'in Arapçası ve Türkçe meali manzum biçimde yazılmıştır. Daha sonra aynı şekilde Hz. Ali'ye ait olan 10 adet söz, ayrı bir başlıkla verilmiştir. Bu bölümde bir yazar adı yoktur.

II. (vr. 8b-67a) Divan-ı Usûlî: Usulî, Rumelili (Vardar Yenicesi)'dir. Büyük mutasavvıf İbrahim Gülşeni'ye intisap etmiş, önce Mısır'a gitmiş, daha sonra Gülşeni'nin ölümü üzerine memleketine dönmüş ve kendini iyice tasavvufa vermiştir. Şiirleri tasavvufidir ve Nesimî tarzındadır (Kınalızâde, trs.: vr.49; Latîfî, trs.: vr.35b).

“Der Münâcât-ı Mevlâna Usûlî” başlığıyla başlayan mesnevinin ardında “Şehrengiz” adıyla ikinci kısa bir mesnevi vardır. Daha sonra Divan'da yedi kaside, bir muhammes, bir terci-i bend ve alfabetik sıraya göre dizilmiş gazeller vardır.

Bölüm başlangıcı:

Âferîn ol pâk-i cân-ı pâkden

Kim bizi yaratdı müşt-i hâkden

III. (vr. 67b-68a) “Kaside-i Sultan Mustafa” adıyla bir terci-i benddir. Sultan Mustafa, babası Süleyman tarafından öldürülen bir şehzadedir (Kınalızâde, trs.: vr.34).

IV. (vr. 68b-75a) Bu son kısımda Garibî'ye ait dini bir mesnevi olan “Pendnâme” vardır. İçinde 8 adet de gazelin olduğu Pendnâme ahlâkî öğütleri içerir. Garibî de Usûlî gibi Vardar Yenicesi'ndendir ve

genç yaşta Mevleviliği benimsemiştir. Ölümü H.954'tür (Kınalızâde, trs.: vr.207). Muhtemelen bu ortak noktalardan dolayı bu iki şairin şiirleri bir yazmada toplanmıştır.

Başlangıç:

Uralı cân kulağına nidâ-yı emr-i Sübhânı

Reh-i ' aşkında cânânun fedâ kıldum dil u cânı

SONUÇ

Ele aldığımız divanların ve divan şairlerinin hemen hepsinin üzerinde Türkiye'de bilimsel çalışma yapılmış olmasına rağmen; The British Library nüshaları ile karşılaştırılan ve edisyon kritik yapılan çalışma sayısı azdır. Ayrıca tanıttığımız bu yazmaların arasında üzerinde hiç çalışma yapılmamış olanları da vardır. İngiltere ve tüm yurt dışındaki eserler, bilim insanımızın ilgisini beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahdî b. Şemsî Bağdadî (trs.). *Gülşen-i Şuârâ*, Londra: British Library. Add. 7876.
- BANARLI, Nihat Sami (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. C.1,2*. İstanbul: MEB Yay.
- BABINGER, Franz (1982). *Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri. (Çev. Coşkun Üçok)*. Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lâgat*. Ankara: Aydın Yay.
- Hoca Sadettin Efendi (trs.), *Tâcu't-Tevârih*, Londra: British Library. Or. 7285.
- İPEKTEN, Haluk, (vd). (2000). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yay.
- _____,(vd). (1988). *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Kınalızâde (trs.), *Tezkiretü's-Şuara*, Londra: British Library. Or.35.
- KUT, Günay (1971). "British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Teva'if-i 'Aşere'den Ta'ife-i Bektaşiyân." Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1971. Ankara: Türk Dil Kurumu, s.209-230.
- Lâtîfî, (trs.), *Tezkiretü's-Şuara*, Londra: British Library. Add.17339.
- MENGİ, Mine (2002). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Basımevi.
- Nev'izade Atâyî (trs.), *Zeylû's-Şakâ'ik*, Londra: British Library. Or. 9504.
- RIEU, Charles (1888). *Catologe Of The Turkish Manuscripts In The British Museum*, London:British Museum Press.
- UNAT, Reşit Faik (1988). *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: TTK Yay.
- www.bl.uk/ (26.05.2010)
- www.bl.uk/aboutus/quickinfo/loc/index.html (26.05.2010)
- www.bl.uk/reshelp/atyourdesk/imaging/order/imageorder.html (23.05.2010)
- www.bl.uk/reshelp/findhelplang/turkish/turkishcatalogues/turkishcatalogues.html (26.05.2010)
- www.forms.bl.uk/imaging/index.aspx (23.05.2010)